

nay Tümer, *Hıristiyanlıkta ve İslâm'da Hz. Meryem*, Ankara 1997; Ali İhsan Yitik, *Hz. Meryem ve Efes*, İzmir 2001, s. 3-39; J. Euzet, "Le pere Jugie et la question du lieu où est morte la Sainte Vierge", *Divus Thomas*, LII/3-4, Piacenza 1949, s. 345-359; A. J. Wensinck - [P. Johnstone], "Maryam", *El²* (Fr.), VI, 613-617; J. de Baciocchi, "Immaculée conception", *Catholicisme*, V, 1273-1277; R. Laurentin, "Marie", a.e., VIII, 524-585; a.mlf., "Theotokos", a.e., XIV, 1128; D. F. Hickey, "Dormition of the Virgin", *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1967, IV, 1017; E. May, "Nativity of Mary", a.e., X, 251.

ÖMER FARUK HARMAN

MERYEM SÛRESİ

(سورة مريم)

Kur'an-ı Kerim'in
on dokuzuncu sûresi.

Mekke döneminde muhtemelen Hz. Peygamber'in risâletinin beşinci veya altıncı yılında Habeşistan hicretinden önce nâzil olmuştur. 58 ve 71. âyetlerin Medine devrinde indiği nakledilmekle birlikte bu âyetlerle sûrenin konusu arasındaki sıkı ilişki bu rivayeti şüpheli kılmaktadır. Adını sûrede kendisinden geniş şekilde bahsedilen Hz. Meryem'den alır. İbn Abbas'tan gelen bir rivayete göre başındaki hurûf-ı mukattaadan dolayı "Kâf hâ yâ ayn sâd" sûresi olarak da adlandırılır (Âlûsî, XVI, 56). Doksan sekiz âyet olup fâsîlası ن، م، د، س، ا harfleridir.

İhtiva ettikleri mücizevî olaylar bakımından bir önceki Kehf sûresiyle arasında ilişki bulunan Meryem sûresi Hıristiyanlığın temel ilkelerinden bahseden ilk Mekki sûredir. Daha sonra inen Mekki sûrelerde Meryem ile İsâ hakkında bazı âyetler yer almakla beraber bu bilgiler birer işaret niteliğindedir. Nüzûl zamanı dikkate alındığında Meryem sûresinin, bir hıristiyan ülkesi olan Habeşistan'a hicret edecek müslümanları bilgilendirme ve hazırlama niteliği taşıdığı anlaşılır. Sûrenin üslûbu, özellikle ilk kırk âyetinde sadece Hz. İsâ hakkında İslâm'ın görüşlerini ortaya koyan, mücadeleden uzak ifade tarzı bu görüşü destekler. Nitekim Habeşistan'a sığınan müslümanların sözcüsü Ca'fer b. Ebû Tâlib, Habeş Kralı Ashame en-Necâşî'nin huzurunda Meryem sûresinin Hz. Yahyâ ve İsâ'dan bahseden ilk kısımlarını okumuş, kral âyetlerden etkilenerek ağlamıştır. Dolayısıyla bu sûrenin, Habeşistan'a sığınan müslümanların inançlarını oradaki hıristiyanlara anlatmaları konusunda kuvvetli bir delil oluş-

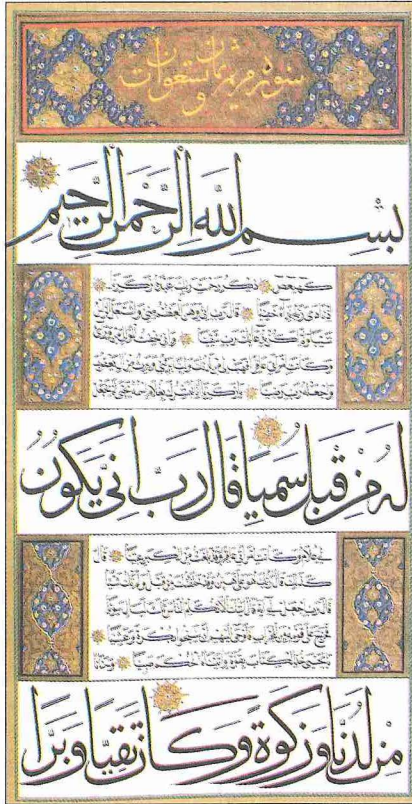
turduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda sevgi ve merhamet ifadelerinin yer aldığı ilk bölümlerde âyet sonlarındaki kelimelerin de bu sevgi atmosferiyle uyum halinde olduğu görülmektedir. Ayrıca sûrenin etkileyici bir fonetik yapısı vardır.

Mekke döneminde nâzil olan diğer sûreler gibi Meryem sûresinde de tevhid inancı, peygamberlik, öldükten sonra dirilme ve amellerin karşılığına dair konuların yanı sıra Allah'ın çocuk sahibi olmaktan ve ortağı bulunmaktan tenzih edilmesiyle ilgili âyetler yer almaktadır. Sûrenin yaklaşık üçte ikisini oluşturan peygamber kıssaları arasında en dikkat çekici olanı Meryem ve İsâ kıssasıdır. Burada risâletin birliğine, bütün peygamberlerin insanları tevhid inancına çağırıldığına işaret edilmektedir. Sûrede ayrıca bazı kıyamet sahnelerine de yer verilir.

Meryem sûresinin muhtevasını iki bölümde ele almak mümkündür: Peygamber kıssaları (âyet 1-65), öğüt ve uyarılar (âyet 66-98). Birinci bölümün 1-40. âyetlerinde Ehl-i kitabın tarihinden kesitler

verilmiş ve Hz. İsâ'dan sonraki hıristiyanların inançlarında düştükleri yanlışlar izah edilmiştir. İlk olarak Hz. Zekeriyâ ile oğlu Yahyâ kıssasına temas edilir. Allah'ın Zekeriyâ'ya karşı rahmeti, Zekeriyâ'nın ilerlemiş yaşına rağmen kendisine vâris olacak bir evlât istemesi ve Hz. Yahyâ'nın mücizevî bir doğumla dünyaya gelişi anlatılır. Yahyâ'nın doğum kıssasının Hz. İsâ'nın doğumuyla ilgili bölümden önce anlatılması, İsâ'nın doğumunun benzeri ilâhî bir mücizenin daha önce meydana geldiğini vurgulama amacı taşımaktadır. Ardından bu kıssadan daha şaşırtıcı ve mücizevî olan Meryem ve İsâ kıssasına temas edilir. Sûrenin, "İşte Meryem oğlu İsâ; şüphe edip ayrılığa düştükleri şey gerçek söze göre budur" meâlindeki 34. âyetinden bu kıssanın hedefinin muhatapları ihtilâfa düştükleri konuda aydınlatmak olduğu anlaşılmaktadır. Bu âyetlerde Meryem'in iffetli ve temiz oluşu, İsâ'ya hamile kalışı, İsâ'nın babasız olarak dünyaya gelmesi, Meryem'in kendi kavmi tarafından kınanması, İsâ'nın beşikte iken konuşması ve kendisinin Allah'ın kulu olduğunu söylemesi anlatılır. İsâ'nın Allah'ın oğlu olduğu iddiasının çok çirkin bir iddia olduğu belirtilir. Âyetler, hıristiyanlara saptıkları yanlış inançtan dönmeleri için yol göstererek onları İslâm'a girmeye, içinde buldukları şüphe, çekişme ve ihtilâflardan kurtulmaya teşvik etmekte, yahudilere de Hz. İsâ ve annesine karşı yaptıkları çirkin yakıştırmalar konusunda cevap vermektedir. Daha sonraki âyetlerde (âyet 40-50) Hz. İbrâhim ile babası arasında geçen şirk ve tevhid mücadelesi anlatılır. Hz. İbrâhim'in hem Yahudilik'te hem Hıristiyanlık'ta önemli bir peygamber olduğu dikkate alındığında bu sûrede onun babasıyla yaptığı tartışmanın bir bakıma Ehl-i kitaba ve özellikle hıristiyanlara yönelik bir mesaj niteliğinde olduğu görülür. Ayrıca bu kıssa ile bir anlamda Habeşistan'a sığınanlar da teselli edilmektedir. Çünkü Hz. İbrâhim de onlar gibi babasından, ailesinden ve toplumundan gördüğü baskılarla memleketinden ayrılmaya zorlanmıştı. Burada dolaylı olarak Mekki müşriklere kendilerinin Hz. İbrâhim'e işkence yapanların konumunda oldukları hatırlatılmaktadır. Bu bölümde Hz. Mûsâ, İsmâil ve İdris'e de işaret edilerek Resûl-i Ekrem'den önce gelen peygamberlerin aynı tebliğle görevlendirildiği, namaz kılmak ve zekât vermekle emrolunduğu, ancak daha sonraki nesillerin bu yoldan saptığı ifade edilir.

Meryem sûresinin ilk âyetleri

Sûrenin ikinci bölümünde (âyet 66-98) öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden, Allah'a evlât ve ortak izâfe eden Mekkeli müşriklerin bu tür tavırları sert bir şekilde eleştirilmekte, müminlere inkârcıların bütün çabalarına rağmen kendilerinin başarılı olacakları konusunda müjde verilmektedir. Sûrenin başlarında yumuşak bir üslûpla reddedilen şirk burada daha açık bir şekilde ortaya konmuştur. Bu bölümde yer alan, "İnsan 'ben öldükten sonra diri olarak mı çıkarılacağım' diyor" meâlindeki 66. âyetin, Mekke müşriklerinden Übey b. Halef'in eline bir kemik parçası alıp ufaladıktan sonra, "Muhammed, öldükten sonra dirileceğimizi zannediyor" demesi üzerine nâzil olduğu ifade edilmektedir (Vâhidî, s. 173). Aynı bölümde yer alan, "Âyetlerimizi inkâr edip 'bana mal ve evlât verilecek' diyen kişiyi gördün mü?" meâlindeki 77. âyetin nüzûl sebebiyle ilgili olarak da şu olay aktarılmaktadır: Müslümanlardan Habbâb b. Eret, Mekkeli müşriklerden Âs b. Vâil'den borcunu ödemesini isteyince Âs ona, "Muhammed'i inkâr etmedikçe borcumu ödemem" demiş, Habbâb da, "Allah'a yemin olsun ki sen ölüp tekrar dirilinceye kadar Muhammed'i inkâr etmem" şeklinde cevap vermiştir. Âs b. Vâil'in, "Öyle ise ben öldükten sonra tekrar dirildiğim zaman sen bana gelirsin; o zaman benim malım ve evlâdım çok olacaktır, orada sana borcumu öderim" demesi üzerine bu âyet nâzil olmuştur (a.g.e., s. 173). Sûre, inanıp yararlı işler yapanlara Allah'ın sevgi bahşedeceğini ve Kur'an'ın takvâ sahipleri için bir müjde, inatçı toplum için uyarı vesilesi olduğunu ifade eden âyetlerle sona erer.

Bu sûrenin faziletleriyle ilgili olarak bazı tefsirlerde yer alan, "Meryem sûresini okuyan kimseye Zekeriyâ, Yahyâ, Meryem, İsâ, İbrâhîm, İshak, Ya'kûb, Mûsâ, Hârûn, İsmâil ve İdrîs'i inkâr eden veya tasdik eden, dünyada Allah'a dua eden ve etmeyen kimselerin sayısının on katı sevap verilir" şeklindeki hadisin (meselâ bk. Zemahşerî, II, 527) sahih olmadığı anlaşılmaktadır (Muhammed et-Trablusî, II, 717).

Meryem sûresi üzerine yapılmış çalışmalardan bazıları şunlardır: Kâzım Arfâ, *Tefsîr-i Sûre-i Mübâreke-i Meryem* (Tahran 1971); Ebû Dayf Mücâhid Hasan, *Sûretü Meryem: Tefsîr ve dirâse* (Kahire 1987); Bedrettin Çetiner, *Kurân-ı Kerîm'den Bazı Âyetlerin Tefsiri: Mer-*

yem ve Tâhâ Sûreleri (İstanbul 1992); Nimetullah Akın, *Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Açısından Meryem Sûresi* (bk. bibl.); Hasan Muhammed Bâcûde, *Te'emmülât fi sûreti Meryem* (Kahire, ts. [Dârü'l-İ'tisâm]).

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XVI, 32-102; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 173; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 501-527; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidi'z-za'fue'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408, II, 717; Şevkânî, *Fethu'l-kadir*, III, 320-354; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XVI, 56-146; Elmâlî, *Hak Dîni*, V, 3298-3316; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân* (trc. M. Han Kayanî v.dğr.), İstanbul 1986, III, 185-213; Muhammed et-Tantâvî, *et-Tefsîrü'l-vasîf li'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1412/1992, IX, 8-77; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı* (trc. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk), İstanbul 1999, II, 607-622; Nimetullah Akın, *Müslüman-Hıristiyan Diyalogu Açısından Meryem Sûresi* (yüksek lisans tezi, 1996), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 49-63.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

MERZİFON

Amasya iline bağlı ilçe merkezi.

Karadeniz bölgesinin Orta Karadeniz bölümünde Tavşan (Taşan) dağının güney eteklerinde Merzifon ovasının kenarında yer alır. Denizden yüksekliği 750 m. olup İstanbul ve Ankara'yı Samsun Limanı'na bağlayan karayolu üzerinde önemli bir tarihî şehir özelliği taşır.

Tarihi Kalkolitik çağa kadar uzanan bir yörede bulunan Merzifon'un çekirdeğini Hititler döneminde askerî ve ticarî amaçlarla yapılan, bir sınır karakolu niteliğine sahip küçük bir kalenin oluşturduğu belirtilir. Burası daha sonra (m.ö. VIII. yüzyıl) yöreye hâkim olan Frig, Kimmer ve İskit saldırılarıyla yıkılmıştır. Merzifon'un bir yerleşim yeri olarak tarih sahnesine çıkışı, Amasya merkezli Pontus Krallığı'nın ardından milâttan önce I. yüzyılda Roma hâkimiyeti dönemine rastlar.

Verimli Chiliokomon (Binköy) ovasının (Suluova) başladığı yerde bulunan Phazemon şehrinin yerinde kurulduğu tahmin edilen ve halk arasında Mersivan şeklinde anılan şehrin adının kökeni konusu tartışmalıdır. Bu adın buraya gelen Hun Türkleri'nden Barsevîç'ten kaynaklandığı iddiasının bir dayanağı yoktur. Farsça "yer, toprak, sınır" anlamındaki **merz** kelimesi ve **pont** kelimesinin birleşmesiyle "Pont Devleti'nin sınır şehri" anlamına geldiği görüşü de şüphelidir. Romalı kumandan

Pompeius'un milâttan önce 64'te Pontus Kralı III. Mitridates'i yendiği sırada Fazezonid / Phazamonitis adlı bir yerleşme yeri mevcuttu. Pompeius burayı şehir olarak ilân etmiş ve Neapolitis adını vermiş, zamanla Phazemon Neapolis şeklinde anılmıştı. Milâttan sonra V. yüzyılda Bizanslı Stefan şehri Phamidzon (Famizon) olarak kaydetmiştir. Ayrıca Phamadzon, Phameidzon şeklinde de geçen bu ad önce Famezon'a, ardından Mazifon, Marsovan, Mersivan'a dönüşmüş, Selçuklu kaynaklarında "Bâzimûn", Fars kaynaklarında "Merzubân" ve Osmanlı döneminin belgelerinde "Merzifon" imlâsıyla yazılmıştır.

Roma ve Bizans hâkimiyeti devirlerinde Amasya'ya bağlı olan ve 395-396 yıllarında Kafkasya'dan Bizans topraklarına giren Hunlar tarafından yağmalanan şehir, Malazgirt Muharebesi (463/1071) sonrasında Dânişmed emîrlerinden İltegin Gazi tarafından fethedildi. Onun oğlu, Sihâ müddeve lakaplı Hüseyin Gazi uzun süre burada ikamet etti. Hüseyin Gazi'nin kaldığı yer Sihâ müddeve köyü / mahallesi olarak anılır ve Osmanlı dönemine ait tahrir kayıtlarında Samadola, 1052 (1642) tarihli avârız defterinde Sehmüddeve şeklinde geçer. Bu köy günümüzde şehrin bir mahallesini oluşturur (Samadolu mahallesi, daha yakın dönemlerdeki adı Buğdaylı). II. Kılıcarşan'ın tedricen Dânişmendli varlığına son vermesiyle Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyetine giren Merzifon, XIII. yüzyıl sonlarından itibaren İlhanlı ve onların vârisi olan Ertinaoğulları'nın idaresi altında kalmasının ardından yörede çekişme içindeki beylerin mücadelesine sahne oldu. Kadı Burhâneddin Ahmed burayı denetim altına

Bozoklu Osman'ın *Musavver İran Sefâretnâmesi*'nde Merzifon'u gösteren resmi (Millet Ktp., Tarih, nr. 822, vr. 42-43*)

